

IRODALOM.

A szociális nevelés újabb irodalmából.

- Dr. H. Kleinpeter** : Mittelschule und Gegenwart, Wien u. Leipzig, 1906.
J. Delvaille : La vie sociale et l'éducation, Paris, 1907.
A. Stratico : Pedagogia sociale, Milano—Palermo—Napoli, 1908.
A. B. Wolfe : The place of the social sciences in college education, Educational Review, Inne, 1909.

Az összes művelt nemzeteknél egyre sűrűbben hangzik fel az óhajtás, hogy az iskola az eddiginél nagyobb figyelemben részesítse azokat a társadalmi jelenségeket, melyek a mi korunknak s úgy látszik, a közel jövőnek is a legfontosabb megoldandó problémákat szolgáltatják. Ez az óhajtás pedig annak a ténynek a felismeréséből fakad, hogy egyedül a nevelés teremthet a most folyó társadalmi harc békés befejezésére, az osztályellentétek kiegyenlítésére képes, a szellemi és erkölcsi haladás anyagi feltételeit kellően értékelő, az új kor követelményeit megértő nemzedéket. Ezért mind nagyobb számban kerülnek ki a sajtó alól tervezetek, tanácsok, vizsgálódások, melyek a nevelés feladatainak ezekből a szempontokból való meghatározását s eszközeinek kijelölését kísérlik meg. E munkálatok közül szándékozunk néhány érdekesebbet olvasóinkkal megismertetni.

Dr. H. Kleinpeter a középiskola mai rendjét a munkaeszmény alapján óhajtja modern irányban átszervezni. Az élet és iskola egymástól való eltávolodásának okát abban látja, hogy mai oktatási rendszerünk formájában a kelletténél több maradt meg a régi rendszerből, mely jól megfelelt a maga kora igényeinek, de nem szolgálhatja egy, a világtörténelemben páratlanul álló politikai és társadalmi átalakulás létrehozta, új korszak céljait. Jelenlegi középiskolánk kialakulására két eszmény volt irányadó : az általános és formális képzés eszménye. Ami az általános képzést illeti, azt a tudományok mai anyaghalmaza mellett utópiának tartja s az ezen eszmény nevében osztogatott féltudást rosszabbnak a tudatlanságnál. A formális képzés értékét elismeri ugyan, de a módot, ahogyan e képzés most történik, nem látja célravezetőnek és gazdaságosnak. A szem-

lélőtehetségnek, az érzékeknek kiképzése, a gondolkodásnak a szavak helyett a dolgokhoz való kapcsolása, az akaratnak munkára nevelése teljesen hiányzik szerinte a mai középiskolában. Herbart intellektualizmusának hatásaképen háttérbe szorult a cselekvésre nevelés, mely csak gyakorlás által lehetséges. A pályák sokasága pedig, melyekre pl. a gimnázium képesít, kapcsolatban az időpazarlással, melyet a nemtudományos tárgyak igényelnek, lehetetlenné teszi a tudomány mai terjedelme mellett nélkülözhetetlen szakszerű előkészítést. Innen van, hogy a főiskolák kénytelenek az előkészítést a maguk körében megadni.

A középiskolának mily átalakítására volna tehát szükség a jelen és jövő szempontjából? Szerzőnk szerint olyanra, hogy ez iskola megfelelő tagoltság segítségével minél több pályára nyújtson szakszerű előkészítést s tegye ezt a munkaeszmény megvalósításával.

A XX. század jelszava a munka épp úgy, amint a XVIII-é az irodalmi és esztétikai képzés volt. Az egyoldalú értelmi foglalkoztatás azonban nem alkalmas a munkára való nevelésre s míg egyrészt megakadályozza az összes munkaerők gyakorlását, másrészt ennek dacára is megerőltetést okoz. Be kell vinni a testi munkát az iskolába, ha ezt korunk életével kapcsolatba akarjuk hozni s ha az értelmet az érzésekkel és akaratral harmonikusan akarjuk fejleszteni. Élénk, tartós és megfelelő szemléleteket nem hozhatunk létre pusztán szemlélettel, hanem a tárgyak utánzása, reprodukciója vagyis valóságos munka által. Dolgok és reális viszonyok alapos ismeretét egyedül saját külső tevékenységünk közvetítheti; csak ha kényszerülünk a rekonstrukciónál vonásról-vonásra az eredeti után megalkotni az alakokat és szerkezeteket, akkor nyerünk valóban bepillantást azok egészébe és részleteibe. Az ilyen tanulás nemcsak szellemi kincstárunkat gyarapítja, hanem a legjobb nevelője érzékeinknek és akaratunknak is. A testi munkánál azonnal a tanuló előtt van, még pedig érzékelhető formában, fáradságának eredménye, ami ösztönzést szolgáltat neki tevékenysége folytatására. A tanulás mostani alakjában ellenben, mikor munkája gyümölcseit csak a félév végén, néha csak évek múlva látja megérni, nagyon is távoliak és elvontak a célok, hogyan az akaratra erősebb hatást gyakorolhatnának. Igaz, eddig is hangoztatták a kísérletezések szükségét, de mindeztideig a legtöbb középiskolában csak a tanár végzett kísérleteket s a megfigyelések is csak az ő közvetlen sugalmazására történtek. Az ilyen kísérletek helyét a tanuló laboratóriumi munkájának kell elfoglalni, amelynél a megfigyelés egyénileg és párhuzamosan folyik a jelenség előállításával. E munkaoktatás lehetségessé tenné, amit a tömegtanítás nem enged meg, az individualizálást, mert a tanulók különböző munkákat s különböző idők alatt végezhetnének.

A főiskolára és az életre való szakszerű előkészítést a középiskola két részre osztásával akarja pædagogusunk elérni. Az első tagozat öt éves és egységes volna egy idegen nyelvvel, melynek nem kellene minden intézetben ugyanannak lenni. Ehhez csatlakoznának egyrészt három éves, főiskolára előkészítő tanfolyamok, másrészt ipari, kereskedelmi s kisebb hivatalnoki pályára előkészítő szakiskolák. Ezen egységes alapú középiskola mellett azután a polgári iskola feleslegessé válnék.

Ha e tervezettel egészében nem értünk is egyet, azt nem tagadhatjuk, hogy a munkaoktatás elve a testi munka társadalmi és pædagogiai szerepének helyes értékeléséből fakad és egészséges fejlődés csiráit rejtj magában. A fizikai munkának a középiskolába való bevitelével nemcsak a készségek harmonikusabb és szabadabb kifejtése járna együtt, hanem a munka megbecsülése, az együttműködés nélkülözhetetlenségének megértése s ezzel a szolidaritás érzetének erősödése és mélyülése is. Az akarat és kivitel tekintetében pedig az ilyen iskola határozottabb egyéniségű, cselekvésre készebb és testileg épebb nemzedéket nevelne.

*

Kleinpeterétől eltérő úton halad a francia *Jules Delvaille*, ki nem gyakorlati útmutatásokat ad, hanem irányelveket tűz ki egy, a mainál erkölcsösebb és boldogabb társadalmi életre való nevelés szempontjából. Ehhez képest behatóan foglalkozik a társadalmi élet jelenségeivel, feladataival, fejlődésével, a mai társadalom szerkezetével, hibáival, a modern demokráciával s csak miután ezeket illetőleg körvonalazta álláspontját, tér át nevelési eszméinek fejtegetésére. Érdekes, hogy az értelmi nevelés körében, az előbbi íróval egyenes ellentétben, az általános műveltséget követeli, míg a korai specializációt ártalmasnak tartja. Az általános tudományos és irodalmi műveltség — mondja — ha még oly felületes is, eléje helyezendő az életben egyetlen tudományág elmélyedő tanulmányozásának.

Az erkölcsi nevelés legfontosabb tényezőjének egy megfelelő életfilozófia beoltását tartja. De honnan merítsük az életfilozófia alapelveit? Az egyháztól, szerinte, nincs mit remélnünk, mert a kereszténység tanai nem egyeztethetők össze a modern társadalmi alakulás szellemével s mert a dogmák hitelének kora lejárt. A pozitív tudományok eredményei viszont nem pótolhatják az eszményekbe s ezek megvalósulásába vetendő hitet. A metafizikához kell tehát fordulnunk világnézetért, de nem ahhoz, mely a dolgok állományával és végső okaival bibelődik, hanem egy újhoz, mely, mint az ó-koriaké volt, vizsgálódás az életről s a szellemek kormányzója. Ilyen meta-

fizikai kutatásokból (Renouvier, Liard tanításaiból) vonja le szerzőnk a maga életfilozófiáját, mely a következőkben foglalható össze: Természeti és erkölcsi élet között abszolút különbség van; az erkölcs fölötté áll a természetnek s azt követeli, hogy munkálkodjunk a haladáson. Erkölcsiség, mely mindig viszonylagos és tökéletlen, egy tökéletes erkölcsiség létének felvételére készítet. Hinnünk kell tehát, hogy van a világ fölött erkölcsi kormányzás. E teljesen filozófikus eszmény felvétele nem jelenti a szellemnek valamely vallás dogmájába való beszorítását, hanem csak azt, hogy miután elismertük a tudomány értékét a kozmológiai jelenségek magyarázatában, el kell ismernünk azt is, hogy a tudomány nem minden, nem képes mindennek a megfejtésére s minden szükséglet kielégítésére.

A szerző e világfelfogásában tényleg van valami a régi filozófiák szelleméből, melyek az éllettel, a cselekvéssel sokkal bensőbb kapcsolatban állottak s azok irányítására nagyobb hatást gyakoroltak, mint az újabbak. Alapelvei azonban nagyon ingatag alapon állanak és sokkal határozatlanabbak, hogysesem egy nevelési rendszer éltető szellemét alkothatnák. Népek vagy néposztályok nevelésére alkalmazandó erkölcsi felfogás tekintetében, úgy látszik, csak két véglet között lehet választani: a vallási és pozitív erkölcstan között. A történelem is azt bizonyítja, hogy a természetfölöttiben való hit csak azon esetben lehet szabályozója nagyobb tömegek életének, ha pozitív vallás alakját veszi föl, különben sokkal elvontabb, semhogy kevés magasabb rendű szellemnek körén kívül magaviseleti szabályoknak lehetne sugalmazója.

A könyv utolsó része a szorosabb értelemben vett társadalmi neveléssel foglalkozik. A jövő társadalmi életének kormányzó elvét a szerző a szolidaritás eszméjében látja, azért e szolidaritás tudatossá és intenzivebbé tételét tűzi ki a nevelés főfeladatául. E mellett mint belőle folyó gyakorlati követelmények: a progresszív adózás, a monopóliumok megszüntetése, minden fokú oktatás ingyenessége, a munkaidő korlátozása s a gyengék védelmezése szerepelnek olyan kívánságok gyanánt, melyek megvalósítása az új nemzedékre vár. Hogy azonban e feladatok megértetése és cselekvésre indító átérztetése milyen különleges nevelési eszközökkel érhető el, erre nézve nem kapunk közelebbi felvilágosítást.

A mű széleskörű irodalmi tanulmányokra támaszkodik s a napjainkban ujjaszülető filozófiai idealizmus terméke. Eszményi felfogás és nemes törekvés hatja át, de éppen a legfontosabb kérdések fejtegetésénél csak az általánosságok keretében marad; ennek tulajdonítható, hogy a nevelési tényezők legfontosabbikával, az iskolával is csak futólag foglalkozik.

*

Sokkal rendszeresebb tervet s a társadalom és nevelés sokoldalú vonatkozásairól teljesebb és áttekinthetőbb képet nyújt *Stratigo Albert* olasz pædagogus, akinek munkájáról azonban csak röviden akarunk itt megemlékezni, minthogy másutt (Magy. Társad.-tud. Szemle, I. 6.) már részletesebben foglalkoztunk vele.

A mű két részre oszlik, melyek elseje a nevelésnek az individualizmushoz és szocializmushoz, továbbá a társadalmi fejlődés (fizikai, értelmi, erkölcsi, biológiai, gazdasági) tényezőihez való viszonyát, másodika a nevelésnek a társadalmi formákkal való összefüggését veszi vizsgálat alá, hogy e kutatás segítségével azután megállapítsa a társadalmi nevelés céljait, eszközeit, módszerét és anyagát. Bevezetésében igazolja a pædagiának társadalmi tudományul való tekintését s utal arra, hogy a társadalmi kérdés egyszersmind pædagiiai kérdés is. A társadalmi kérdés megoldását szándékos és módszeres nevelés készítheti csak elő, amilyent legtöbb eredménnyel az iskola adhat. E meggyőződésből kifolyólag a szerző különös súlyt helyez az iskolai tanítás szociális feladataira, bár emellett a társadalmi nevelés többi tényezőit sem hagyja figyelmen kívül. Így külön-külön vizsgálat tárgyává teszi a nevelésnek a családdal, a gazdasági viszonyokkal, az állammal és társadalommal, a joggal és erkölccsel, a vallással s végül a tudománnyal és művészettel való kölcsönhatását, kiemelve mindenütt azon szociális vonatkozásokat, melyek a jövő alakulásának szempontjából jelentőséggel bírnak. Azok az eszmények, melyeknek megvalósítására írónk szerint a legközelebbi nemzedéket nevelni kell, a következőkben összegezhetők: egyetemes munkakötelezettség s ennek fejében az állam részéről az életfeltételek legkisebb mértékének általános és kötelező biztosítása; a magánvagyon meghagyása mellett az anyagi javak igazságosabb elosztása, nagy vagyonok felhalmozódásának meggátítása, a jogok és a kultúra fokozatos kiterjesztése. Ezen eszmék ügyét akkor szolgálja a pædagiia, ha tartózkodva az individualizmus és szocializmus túlzásaitól, közvetlen céljául a «társadalmi egyén» alakítását tűzi ki, amely társadalmi egyén, midőn kifejti lényét tevő energiáit, nem akadályoz meg másokat sem hasonló törekvésükben, hanem a társadalmi jólét előmozdításával párhuzamosan igyekszik elérni a maga boldogulását. E társadalmi egyén alakításának pedig az értelmi képzés körében egyik legfontosabb feltétele a tanulóknak társadalmi és gazdasági ismeretekkel való ellátása.

*

Hasonló tananyagnak felvételét követeli nagy eréllyel *A. B. Wolfe*, amerikai pædagogus, aki a társadalmi tudományoknak a kö-

zépfolkú oktatásba való bevitelét a társadalomban való hasznos közreműködés tekintetéből elengedhetetlennek tartja. Szánalmas látni, úgymond, a sok középiskolát végzett tanulót, kik hivatvák a társadalmi szolgálatra, melyről csak nagyon gyatra és hiányos fogalmaik vannak s melyben semmi gyakorlatuk nincs. Itt az ideje, hogy az iskola az ipari, politikai és társadalmi demokrácia követelményeinek megfelelőbb nemzedéket neveljen; hogy ideális kultúra helyett kellő alapot adjon növendékeinek hivatalbeli és polgári kötelemeik betöltésére. E célból az iskolának meg kell ismertetnie a tanulót természeti, gazdasági és társadalmi környezetével. A természeti környezet ismertetését szolgálják a természettudományok, a társadalmi- és gazdaságiét a társadalmi tudományok. Amily mértékben szüksége van az egyénnek — a társadalomban való tájékozódás és hathatós munkálkodása céljából — a társadalmi erőknek, ezek hatásainak ismeretére, oly mértékben kell a társadalmi tudományoknak a középső fokú oktatás tananyagában helyet foglalniok. Három olyan társadalmi alaptudomány van, melyek tanulmánya nélkül a társadalmi környezetnek még felületes ismerete sem lehetséges; ezek: a gazdaságtan, a politika és a szociológia. Természetesen egyik tárgy tanításában sem szabad valamely a priori rendszerhez ragaszkodni, hanem inkább a létező állapotok ismeretére, a tények helyes meglátásának előidézésére kell törekedni. A gazdaságtani oktatás feladata a mai gazdasági élet mechanizmusának fontosabb jelenségeiről s a nemzet gazdasági javainak helyes felhasználási módjáról való felvilágosítás legyen. A politikai tanítás a hazai és külföldi alkotmányok fővonásait, az államkormányzás alapelveit s az ezek köré csoportosuló legfontosabb problémákat tegye közzé tárgyává. A szociológiában végül a fősúlyt a mai társadalmi szervezet, a társadalmi fejlődésre hatást gyakorló fizikai, biológiai, ethnikai és gazdasági erők ismertetésére kell helyezni. Meg kell világítani a tanuló előtt a társadalmi tudat, utánczás, divat, szokás, hagyomány, kiválasztás stb. fogalmait. Mindezek oly tények, melyek a tanulót közvetlenül körülveszik, de amelyeknek éppen közelsége és megszokottsága megakadályozza sajátos viszonylataikban való meglátásukat. A szociológia a többi tantárgyakhoz kapcsolódva nagy mértékben elő fogja segíteni azt, hogy a tanuló kikökönyözéséből s a világ iránt való széles, egészséges és tudományos kíváncsiság ébredjen benne.

Mindezen munkák azt a tanulságot nyújtják, hogy az oktatásnak és nevelésnek századunk eszményeihez való alkalmazása immár sürgető szükséglet, melynek betöltése csak egy munkára, cselekvésre nevelt, a társadalmi és gazdasági viszonyok ismeretével bíró nemzedéktől várható. Különösen fontos e tanulság reánk, magyarokra

nézve, kik a társadalmi és gazdasági fejlődésben való elmaradottságunknál fogva a számottevő nemzetek versenyében az utolsók között haladunk; kiknek szellemében a korunk megkövetelte gyakorlati érzék, nemzeti életében az anyagi erők kifejtése iránt való érdeklődés még mindig a kelleténél kisebb mértékben található föl.

Szó sem férhet hozzá: vonzóbb, előkelőbb, magasabb rendű egy ideális kultúra nyújtásának, egy mélyen a lélek legnemesebb készségeibe ható esztétikai nevelésnek az iskola feladatául való kitűzése, de hazánk jelenlegi állapota mellett, mikor első sorban egy erős, fejlett, magasabb képzettségű és tettere képes szabad polgári osztályra volna szükségünk, mely gazdasági haladásunk fellendítésével biztos anyagi alapot teremtsen a kulturális fejlődésnek s békés fegyverekkel, de világos elmével és erős kézzel vívja meg a társadalmi harcot: lehetetlen azokhoz nem csatlakoznunk, kik egész közoktatásunk gyakorlatibb irányú átalakításáért küzdenek.

Egy politikailag és gazdaságilag független és hatalmas nemzet, melynek amellett a gyakorlati szellem természeti sajátja, megengedheti magának egy hegemoniára igényt tartó klasszikus és művészi nevelés fényűzését, de nekünk, akiknek a nemzeti élet minden ágában még annyi a kivívni valónk, a kulturális és esztétikai igények fokozásakor nem szabad megfeledkeznünk anyagi erőink csekélységéről és gazdasági fejlődésünknek tartozó kötelességeinkről.

Itt az ideje ennél fogva, hogy gondoskodjunk a társadalmi és gazdasági ismereteknek minden fajú iskolánk tananyagába megfelelő terjedelemben leendő beviteléről, hogy a jövőben megoldandó enemű feladataink ne találjanak bennünket készületlenül.

Hogy ez óhajlás jogosultságának igazolására csak egyetlen példát említsünk, legyen szabad utalnunk egy most lejátszódó nagyjelentőségű mozgalomra. Politikai életünket jelenleg egy nagy gazdasági probléma foglalkoztatja, mely, úgy lehet, egy közeli képviselőválasztásnak válik jelszavává. Vajjon hányan akadnak ez ország legműveltebbjei között is, kik tanulmányaikból leszűrődő, csak némileg is önálló vélemény alapján képesek megállapítani e kérdésben politikai magatartásukat? Azt hisszük, hogy néhány szakemberen kívül elsomorítóan kevés hazánkban azoknak száma, kik a probléma különböző oldalait kellő világossággal látják. Így nyúlik be tudatlanságunk polgári kötelmeink teljesítésébe, hazánk sorsának irányításába, s ezért kell immár rajta lennünk, hogy iskolai oktatásunk ezirányú megújítása halasztást soká ne szenvedjen.

Dr. Vida Sándor.